

НАСТАНАК УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Универзитет је институција која се, са пуним правом, сматра једним од највећих доприноса народа Европе светском културном наслеђу.

Порекло Универзитета може се пратити од почетка XIX века, од 1808. године, када је Доситеј Обрадовић основао Велику школу.

РАЗВОЈ УНИВЕРЗИТЕТА

Године 1838. основан је у Крагујевцу Лицеј – прво у двогодишњем, а од 1840. године у трогодишњем трајању. Када је 1841. године Лицеј пресељен у Београд, добио је, поред иницијалног Филозофског, и Правно одељење. Природно-техничко одељење основано је 1853. године. На Лицеј су се могли уписати само кандидати који су завршили гимназију.

Закон о устројству Велике школе донет је 24. септембра 1863. године, и њиме је Лицеј трансформисан у Велику школу. Ова установа смештена је у здање које је један од најбогатијих Срба тога времена капетан Миша Анастасијевић поклонио „своме отечеству“, а које се и данас сматра једним од најлепших у Београду. Велика школа је у своје саставу имала три факултета – Филозофски, Правни и Технички. Године 1873. на Филозофском факултету образована су два одсека: Историјско-филолошки и Природно-математички, да би 1896. године тај факултет био реорганизован тако да обухвата четири одсека: Лингвистичко-литерарни, Историјско-географски, Математичко-физички и Хемијско-природњачки. Исте године на Правном факултету су формирана два одсека: Судски и Политичко-економски, а на Техничком факултету три одсека: Грађевински, Механичко-технички и Архитектонски.

Велика школа је имала значајну репутацију, не само у Кнежевини (Краљевини) Србији, него и у европским размерама. Њени најистакнутији наставници школовали су се на водећим иностраним универзитетима, а затим, са катедри Велике школе, одржавали интензивну сарадњу са својим ранијим професорима и колегама.

Почетком 1905. године изгласан је Закон о Универзитету, а Краљ Петар Први је 27. фебруара (12. марта по грегоријанском календару) те године потписао указ о проглашењу овог закона. Закон је зајемчио аутономију Универзитета, прокламујући да су „наставници слободни у излагању своје науке“. У периоду између два светска рата Универзитет у Београду наставио је да се развија. До обнове његовог рада дошло је 1. маја 1919. године. Новим Законом о универзитетима Краљевине Југославије из 1930. године тај орган је преименован у Универзитетски сенат. Већ 1920. године основана су три нова факултета, иначе наведена у Закону о Универзитету из 1905. године – Медицински, Богословски и Пољопривредни, при чему су им додељене посебне зграде. Почетком двадесетих година образовани су Филозофски факултет у Скопљу и Правни факултет у Суботици – оба у саставу Универзитета у Београду. Технички факултет је подељен на пет одсека (Архитектонски, Грађевински, Машинско-електротехнички,

Хемијски и Културно-технички и геодетски), а добио је и нову зграду. Године 1932. Пољопривредни факултет је постао Пољопривредно-шумарски, а 1936. основан је Ветеринарски факултет. На Медицинском факултету је 1937. године формиран Фармацеутски одсек. Настава на Правном факултету у школској 1940/41. години започела је у новој згради. Повећање броја факултета праћено је порастом броја наставника и студената: уочи Другог светског рата на њему је радило преко пет стотина наставника и студирало око десет хиљада студената. Универзитет у Београду представљао је најзначајнију академску институцију Краљевине Југославије, средиште научног, образовног и културног живота и центар отпора сваком тоталитаризму. Поред већ поменутих великана, његов високи углед проносили су и Милутин Миланковић, Владимир Ђоровић, Ђорђе Тасић и други.

УНИВЕРЗИТЕТ ПОСЛЕ 1945. ГОДИНЕ

Универзитет у Београду прекинуо је рад 1941. године, када је земља окупирана од стране немачке војске. После ослобођења, 1945. године, нова комунистичка власт је обновила Универзитет, којом приликом је један број предратних професора из идеолошких разлога удаљен (Тома Живановић, Драгољуб Јовановић, Божидар С. Марковић, Александар Костић и многи други). Бастион демократских идеја и академских слобода у периоду до Другог светског рата, Универзитет у Београду је, као и остали универзитети у ФНРЈ, односно СФРЈ, у послератном раздобљу стављен под строгу политичку контролу. Ако се посматрају промене у структури Универзитета у послератном периоду, запажа се тренд повећања броја факултета. Године 1945. основан је Фармацеутски факултет, док се 1947. од Филозофског факултета одвојио Природно-математички факултет (који ће се 1995. године поделити на Биолошки, Географски, Математички, Физички и Хемијски факултет, као и на Факултет за физичку хемију). Године 1947. Економско-комерцијална висока школа претворена је у Економски факултет. Следеће године Универзитет је подељен на три самосталне организације: Универзитет, Велику медицинску школу и Велику техничку школу. Те године основан је Стоматолошки факултет, а Велика техничка школа поделила се на шест факултета: Архитектонски, Грађевински, Електротехнички, Машински, Технолошки и Рударски. Њима се 1949. године придружио Геолошки факултет, који је 1956. фузионисан са Рударским, поставши Рударско-геолошки факултет. Године 1949. Пољопривредно-шумарски факултет се поделио на Пољопривредни и на Шумарски факултет, а 1952. Православни богословски факултет је актом Владе НР Србије издвојен из састава Универзитета у Београду. Велика медицинска и Велика техничка школа поново су се припојиле Универзитету у Београду 1954. године.

Под окриљем Београдског универзитета образовали су се универзитети у Новом Саду, Нишу, Приштини и Крагујевцу, као и у Титограду (данашња Подгорица). С правом се може констатовати да је Универзитет у Београду био *alma mater* готово свих универзитета на подручју Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине и Македоније. Сам Универзитет у Београду гранао се и даље: 1960. основан је Саобраћајни факултет, а исте године из Филозофског факултета

издвојио се Филолошки факултет. Две високе школе су 1968. године претворене у нове факултете – Факултет за физичку културу и Факултет политичких наука. Три године касније, основан је Факултет организационих наука, 1975. Дефектолошки (сада Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију), 1977. Факултет цивилне одбране (сада Факултет безбедности), а 1993. Учитељски факултет. Коначно, 2004. године, поништавањем акта о издвајању из састава Универзитета, Православни богословски факултет је враћен под окриље Универзитета у Београду. Број студената на Универзитету стално се повећавао у послератном периоду. Почетком шездесетих година прошлог века студирало је око 50.000 студената, а у школској 2004/05. години на основним студијама било је уписано укупно 71.683 студената. Од оснивања појединих факултета до почетка школске 2004/05. године, на Универзитету у Београду дипломирало је укупно 322.288 студената. Велики прилив студената био је подстакнут либерализацијом уписа и правом на ванредно студирање. После извесног времена, упис је ограничен уписним квотама за сваки факултет, а право на упис стиче се на основу резултата на квалификационом испиту и успеха у средњој школи. Од краја педесетих година организоване су постдипломске студије за стицање академског назива магистра наука, који је, почев од 1966. године, постао предуслов за пријављивање докторске дисертације. До данас је на Универзитету у Београду стечено 20.707 диплома магистра наука, а одбрањене су 12.073 докторске дисертације. Упоредо са бројем студената на основним и последипломским студијама, повећавао се и број наставног и помоћног наставног особља.

Данас на Универзитету у Београду ради 2.539 наставника (од чега 1.025 редовних професора, 706 ванредних професора и 808 доцената), 2.411 асистената и других сарадника у настави и 2.807 припадника ваннаставног особља. Потпунија оцена о развоју Београдског универзитета не може се дати уколико се не осврнемо на његову улогу у друштвеним збивањима током пола века од ослобођења земље у Другом светском рату. Јуна 1968. године избиле су на Универзитету у Београду студентске демонстрације, у којима је захтевано укидање превеликих социјалних разлика и исказано незадовољство према стању у друштву. Распад СФРЈ и формално успостављање вишестраначког система истакли су Универзитет у Београду у први план политичких борби које су обележиле последњу деценију двадесетог века. Његови наставници и студенти успели су да се пред крај осамдесетих година изборе за законске гаранције аутономије универзитета и академских слобода, али је од сâмог почетка деведесетих за већину на Универзитету постало јасно да Србија касни са транзицијом и да ће због изолације у односу на Европу наступити најтеже последице. Студентске демонстрације у марту 1991. и у јуну 1992. године показале су да је Београдски универзитет најжешћи центар отпора ретроградној и недемократској политици тадашњих власти. Декларација Универзитета у Београду из јуна 1992. године остала је сведочанство о одговорности коју су професори и студенти осећали пред надолазећим трагедијама и интелектуалној храбрости да се велика забринутост благовремено предочи јавности. У јесен 2000. године, међутим, Београдски универзитет је енергично одговорио на изазов пред који је стављен Законом о универзитету из 1998. године. Његови студенти су, као и раније, 5. октобра били у

првим редовима демонстрација, којима је, коначно, оборен Милошевићев режим и обезбеђено признавање изборне воље грађана.

Суштински посматрано, аутономија универзитета васпостављена је одмах после 5. октобра 2000. године, а законски је уобличена средином 2002. године, када је усвојен Закон о универзитету, ослоњен на добра искуства закона с почетка деведесетих година. После деценије међународне изолације, Универзитет у Београду се крупним корацима вратио у интернационалну академску заједницу. Примљен је за члана Европске и Међународне асоцијације универзитета, а укључио се и у различите облике међууниверзитетске сарадње (TEMPUS пројекти, UNIADRION иницијатива и сл.). Интензивирана је међународна размена наставника и студената и организоване прве Joint Master студије са Универзитетом La sapienza у Риму и Универзитетом у Сарајеву. Приступањем Србије Болоњском процесу, пред Универзитет је постављен нови изазов: Како се организovati да би се, до краја прве деценије XXI века, укључио у јединствени европски академски простор? Београдском универзитету је у јесен 2004. године поверена водећа улога у изради преднацрта Закона о високом образовању. Велики национални подухват укључивања Србије у Европску унију мора бити праћен прилагођавањем њеног система високог образовања захтевима Болоњског процеса, при чему би се концепт пуне мобилности професора и студената, који је данас европска реалност, проширио и на српске универзитете.

Универзитет у Београду је спреман да, у том контексту, задржи и унапреди своју позицију водеће високошколске установе у региону, чувајући оно вредно у својој традицији, због чега је и препознатљив као прави национални бренд, адаптирајући се изазовима новог времена.